

Полтавський державний медичний університет

БІБЛІОТЕКА

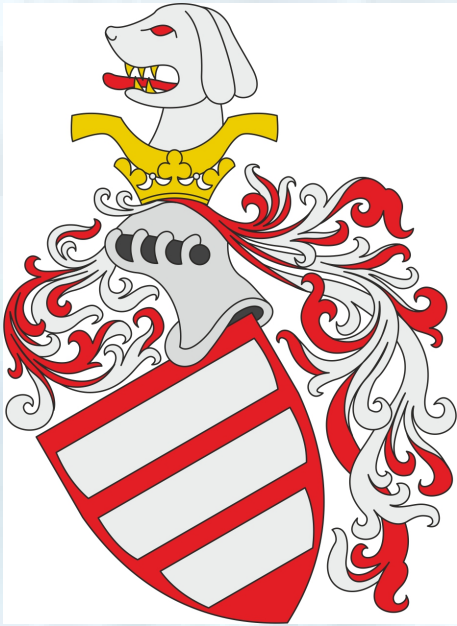
Серія віртуальних бюлетенів «Гідні визнання». Випуск 35.

Лікар, науковець, організатор:

**Шумлянський
Павло Михайлович**

***до 275-річчя від дня народження доктора
медицини, професора фармакології
та хірургії з Полтавщини***

Автор: Резутіна Т.
Редактор: Калайда С.

Павло Михайлович Шумлянський
народився в 1754 р.
у с. Малі Будища поблизу містечка Опішня на
Полтавщині.

Батько – Михайло Шумлянський був козаком
і мав нижній офіцерський чин значкового
товариша. Його дружина – Марина належала
до відомого козацького роду Могилянських.
Її брат Василь був полковим суддею
Полтавського полку.

Герби роду Шумлянських.
ШУМЛЯНСЬКІ (Szumliński) –
землянський рід, у XV–XVIII ст.
землевласники у Галицькій і Львівській
землях

Див. : Український вчений зі світовим ім'ям. Шумлянський Олександр
Михайлович... [5] -Режим доступу : <https://surl.li/dywmsy>

Жили Шумлянські бідно, але це не завадило Павлу, як і його старшому брату Олександрові, вступити до Києво-Могилянської академії.

Братів матеріально підтримував родич по матері С. Мстиславський – викладач філософії, а згодом ректор академії. Брати вчилися добре, їх приваблювало природознавство, але найбільше – медицина, яка, зрештою, і визначила їхню долю.

Києво-Могилянська академія

*Див. : Український вчений зі світовим ім'ям. Шумлянський Олександр Михайлович... [5] -
Режим доступу :
<https://surl.li/dywmsy>*

► Коли в середині XVIII століття в Москві та Петербурзі відкрили перші медичні школи при шпиталях, одразу виникла справжня проблема щодо набору учнів: освоєння медицини потребувало обізнаних у латині, а в Росії цю мову мало хто знав. Тому 14 березня 1754 р. Синод видав указ – викликати студентів Києво-Могилянської академії – «малоросійських людей, які володіли латинською мовою».

► Майже весь набір тогочасних медичних шкіл росії складався з українців. Поміж кращих учнів Києво-Могилянської академії, направлених на навчання до Петербурзької медичної школи, були і брати Олександр та Павло Шумлянські.

Див. : Український вчений зі світовим ім'ям. Шумлянський Олександр Михайлович... [5] -Режим доступу : <https://surl.li/dywmsy>

Павло вивчав медичну справу у Петербурзькій медичній школі при генеральному сухопутному госпіталі, де провчився 6 років та отримав звання лікаря. Працював військовим медиком.

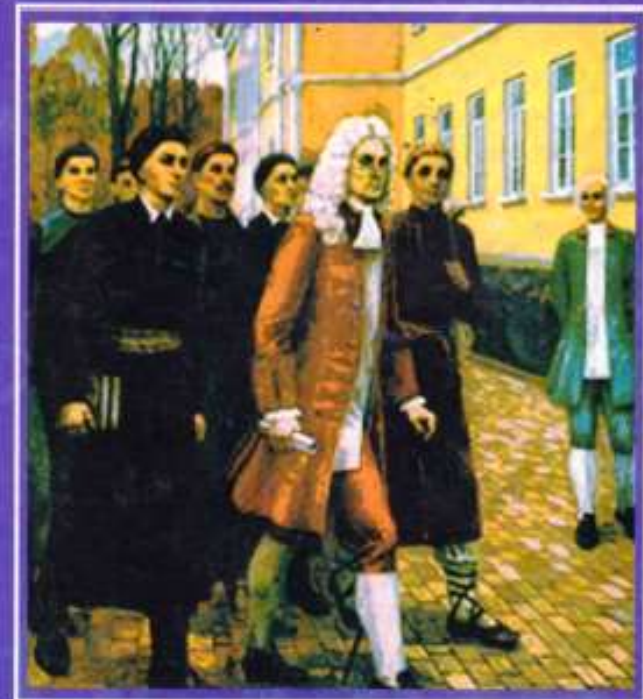
*Генеральний
сухопутний
шпиталь, Москва*

Див. : Український вчений зі світовим ім'ям. Шумлянський Олександр Михайлович... [5] -Режим доступу : <https://surl.li/dywmsy>

З 1784 р. П.М. Шумлянського відряджено за кордон на навчання за рахунок Петербурзького виховного дому.

► У 1789 р. здобув ступінь доктора медицини із дисертацією “De proxima toricae inflamationis causa” – “О непосредственной причине местного воспаления” у Страсбурзькому університеті.

► Дотепер ця наукова робота є одним із кращих зразків із хірургії. Праця була перекладена німецькою мовою і увійшла до збірки кращих творів із хірургії, виданих у Лейпцизі в 1794 р.

МЕДИЦИНА В УКРАЇНІ ВИДАТНІ ЛІКАРІ

Кінець XVII – перша половина XIX століть
Бібліографічний словник
Випуск 1

Київ-1997

Після повернення з-за кордону П.М. Шумлянський вступив на службу до Петербурзького військово-сухопутного госпіталю, де займався навчанням персоналу.

Згодом його призначили професором фармакології та хірургії в Кронштадтському училищі.

У 1795 р. Павло Михайлович перейшов до Московської медико-хірургічної академії, де обійняв посаду професора хірургії та медичної матерії. І водночас – директором Московського заводу хірургічних інструментів.

Павло Шумлянський – один із засновників та професор першого в Україні університету.

1805 р. – П.М. Шумлянський професор хірургії Харківського університету, очолює кафедру теоретичної хірургії і хірургічної патології (натепер – кафедра загальної хірургії №2).

Вона була однією з шести перших кафедр відділення медичних наук (натепер – медичний факультет).

Запрошення на урочисте відкриття Імператорського Харківського університету (1805)

З кн.: Керівники вищої медичної школи: Харківський національний медичний університет / за заг. ред. В. М. Лісового, В. А. Капустника, Ж. М. Перцевої ; укладачі : Ж. М. Перцева, І. В. Киричок, О. В. Семененко ; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2020. – 180 с., фото.

ДЕКАНИ
МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ІМПЕРАТОРСЬКОГО
ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У 1805-1817 р. р. професор
П.М. Шумлянський
неодноразово обирався
деканом медичного
факультету

П. М. Шумлянський
1805-1806, 1808-1812

В. Ф. Дрейсі
1813-1815

М. І. Сліньський
1827-1830

Г. Г. Корратарі
1807

І. Д. Кнєзін
1813, 1816-1826

А. І. Кліменталь
1831-1837

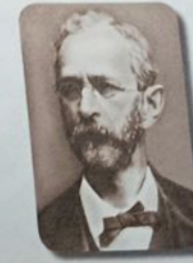
Ф. І. Гін
1837-1857

Ф. К. Альбрехт
1858-1863

К. О. Демонсі
1864-1867

І. П. Шелков
1867-1870

І. К. Зарубін
1870-1889

У 1814 р. Павло Шумлянський стає першим керівником першої хірургічної клініки на медичному факультеті. Спочатку клініка була розташована у флігелі університетського двору та мала лише 6 ліжок. Тут студентам викладали різні аспекти хірургії: теоретичну, клінічну, оперативну та десмургію. Умоглядну хірургію читали по 4 години на тиждень, оперативну – по 3-4 години на тиждень. У 1819 р. клініку перенесли за річку Лопань до старого дерев'яного будинку.

Університетський флігель (ліворуч), де були розташовані перші клініки медичного факультету

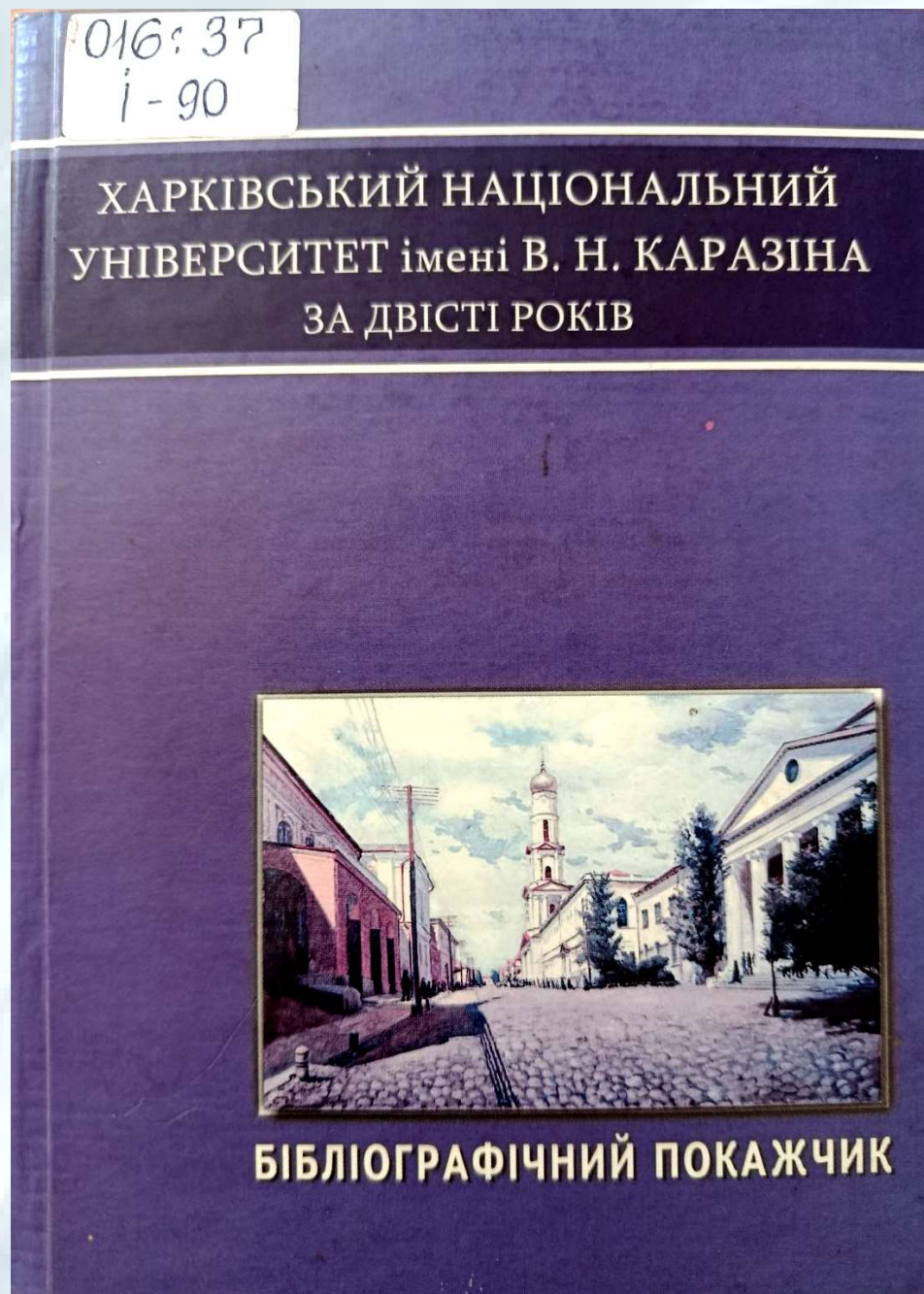

Педагогічні здібності П.М. Шумлянського викликали повагу як серед студентів, так і серед професорів, а його лекції мали велику популярність.

Павло Шумлянський був одним із тих, хто тоді намагався читати лекції українською мовою.

За спогадами сучасників, “П.М. Шумлянський был роста хорошего, довольно полон, наружность имел осанистую, из малороссиян, а потому когда шутил и острил, то шутки и остроты любил выражать на малороссийском языке. Его вступительная речь в диэстетику с кафедры была прочитана на малороссийском языке со всеми остротами, шутками и с критическими взглядами на теорию диэстетики... Эта его юмористическая лекция, по словам слышавших, как бы другой ни написал, не будет иметь той силы, какую придавал ей Павел Михайлович своим телодвижением и прибаутками. Студенты медицинского факультета, слышавшие его лекции, отзываются о нем, что он был профессор очень хороший, излагал свой предмет незатейливо, просто, но существенно и отчетливо”. [2]

Вивчаючи різні системи медичної освіти, зокрема й закордонні, Павло Шумлянський розробив і подав у 1798 р. до Медичної колегії свій проєкт реорганізації медичної освіти.

Крім викладацької діяльності, Павло Шумлянський активно займався наукою: його роботи були присвячені різним питанням оперативної хірургії, попередження та лікування інфекційних хвороб, лікування вивихів, вивчення мінеральних вод Полтавської губернії.

Відомі його праці:

- ▶ «Про мінеральні води Полтавської губернії» (1806),
- ▶ «Примітки з доповненням до науки про вивихи кісток» (1821) тощо.

За наказом міністерства і дорученням факультету П. М. Шумлянський разом з І.Д. Книгіним у 1814 р. видав інструкцію щодо запобігання інфекційних хвороб “Краткое наставление, как предохранить себя от прилипчивых болезней простыми общепринятыми средствами”.

Славетні родини

Владислав Шумлянський
доктор геол.-мінер. наук,
професор,
професор Валінського
інституту економіки і
менеджменту,
м. Київ

У 2008 році сповнилося 260 років з дня народження **Олександра Михайловича Шумлянського** – видатного українця, відомого вченого кінця XVIII ст., засновника російської гістології – науки про тканини багатоклітинних тварин і людини або, як її ще називають, мікроскопічної анатомії.

Шукаючи родинні корені Олександра Шумлянського і заглиблюючись у століття, доволно висловлює що всі Шумлянські пішли від галицьких бояр, які належали сестри Шумлянки в Опілі (тепер Тернопільська область) [5]. Цей великий рід ніомий в XVII-XVIII ст. своїми емігрантами: греко-католицькими – Дашківським, Душаків, Ходзьківським, привоєваними – Маньківським і Переславським. Більшість інших чоловіків шляхетського роду Шумлянських – належали до військових, не обтяжених майном. Тому після походу України між Польщею і Росією (1667 р.), а потім між Росією і Австро-Угорською імперією (1772 р.), багато з них звисли збідніли і стали козаками, пізніше – навіть ремісниками або дрібними службовцями.

Олександр Михайлович Шумлянський народився в 1748 р. в селі Мала

ВИДАТНІ УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ-ЛІКАРИ

**ОЛЕКСАНДР І ПАВЛО
ШУМЛЯНСЬКІ**

чин значно давали своїм козацькі старшини, аби вони і часом могли поєднати знов посади.

Мати Олександра Михайловича – Марина Семеновна теж належала до відомого роду: її брат Василь Семенович Могиланський був полковим суддею Полтавського полку, родич її – **С.Г. Миславський** (1736-1796) – викладачем філософії і ректором Києво-Могилянської академії, а потім – митрополитом Київським і Галицьким. З листів О.М. Шумлянського відомо, що, крім згаданого брата Павла – теж знавлого лікаря, він мав сестру, а також двоюрідних братів – Івана Андрійовича та Якова Андрійовича, досить впливових урядовців.

Між тим, родина козака Михайла Шумлянського була бідною, як пише анонімний біограф Олександра Михайловича [4]. Бідність переслідувала братів Олександра і Павла майже усі їхні життя. Це не завадило їм, як і іншим козацьким дітям, вступити до Києво-Могилянської духовної академії: Олександр – в 1758 р., а Павлу – на два роки пізніше. Тут їх матеріально підтримував викладач філософії, а потім ректор С.Г.Миславський. Вчилися вони відмінно, а після закінчення навчання, кожний свого часу, продовжили свою освіту. Мати

тільки важко. Добре, що в Києво-Могилянській академії якесь начедало згодилося прийняти. У 1772 р. Олександр Михайлович вступився перекладачем у Московської архів при Державній колегії закордонних справ. Зарплата в армії була невеликою, й Олександр Михайлович ввечері перекладав на російську мову твор німецького поета і літератора **Г. Галлера** “Утеши-тельные рассуждения против немощной и болезненной жизни”, виданий 1773 р. Московською університетом. Це дозволило йому накопичити гроші грошей, і вже в березні 1773 р. він вступив вольонтером, тобто без казенної плати і утримання, в медичну школу Санкт-Петербурзького Адміралтейського шпиталю. Довозволила дані збіжки з українською шкільною та українським вченим, зокрема **М.Крепівським** та **И.Соболевим** [2].

Здійсності О.М. Шумлянського дозволило йому вже за рік навчання, тобто в 1774 р., отримати звання лікаря з зарплатою майже 120 рублів на рік. У березні 1776 р. він закінчив навчання (замість зазначених 5-7 років) і був призначений у шпиталі на посаду лікаря, але на той же “відлікарський” зорплати. Протягом майже рік лікарем шпиталю, він шукав можливості отримати постійну посаду лікаря

► Як згадує Д.І. Багалеї, у 1817 р. загальна слабкість сил, а особливо слабкість зору, позбавили професора можливості продовжувати службу, і він подав у відставку.

► При звільненні Павло Михайлович «отримав за довгострокову бездоганну службу (48 років) у пенсію повний оклад платні, тобто 2 тис. р., але «ані нагороди, ані квартирних на додачу до пенсії міністр не дозволив» [3].

Павло Михайлович Шумлянський пережив свого старшого брата Олександра на 29 років. Помер у 1824 р. у Харкові.

Професор П.М. Шумлянський – перший викладач хірургії у Харківському університеті

Події | 30.05.2025

Історичні нариси про початок медичного факультету Харківського університету

Кафедру хірургії в Імператорському Харківському університеті у 1805 р. зайняв професор Павло Михайлович Шумлянський. За віком він був старшим за всіх професорів лікарського відділення. Народився у 1754 р. у с. Малі Будиші (територія нинішньої Полтави). Навчався у Києво-Могилянській академії, де закінчив словесний та філософський класи, після чого служив у Київській духовній консисторії. Однак у 1773 р. П.М. Шумлянський залишив службу і вступив до Петербурзького сухопутного госпіталю для вивчення лікарської науки. Закінчивши навчання і отримавши в 1779 р. звання лікаря, він служив у польових, піхотних, кінних та артилерійських полках, а потім (у 1784 р.) був відряджений за рахунок Петербурзького виховного будинку за кордон для вивчення медицини. У 1789 р. у Страсбурзькому університеті П.М. Шумлянський захистив дисертацію на ступінь доктора медицини «De proxima toricae inflammationis causa» («Про безпосередню причину місцевого запалення»). Ця праця була перекладена німецькою мовою і увійшла до збірки вибраних творів для хірургів, виданої в Лейпцигу в 1797 р.

Після повернення з-за кордону П.М. Шумлянський був призначений на службу до Петербурзького військового сухопутного госпіталю, де йому було доручено викладання лікарських наук особам, які призначаються до клінічних палат. Потім він був призначений професором фармакології та хірургії в Кронштадтському училищі, звідки у 1795 р. переведений професором хірургії та медичної матерії до Московської медико-хірургічної академії. Тут же за вказівкою державної медичної колегії він виконував обов'язки оператора (практикуючого хірурга).

Працездатність, організаторські та професійні здібності, високий рівень медичного практичного досвіду П.М. Шумлянського стали основою для переведення його в 1805 р. професором хірургії до Харківського університету, який щойно відкрився. Під час служби в університеті (1805–1817) він неодноразово обирався деканом факультету. Його здібності стали в нагоді для організації роботи факультету без

Використані джерела:

1. Керівники вищої медичної школи: Харківський національний медичний університет / за заг. ред. В. М. Лісового, В. А. Капустника, Ж. М. Перцевої ; укладачі : Ж. М. Перцева, І. В. Киричок, О. В. Семененко ; Харківський національний медичний університет. – Харків : ХНМУ, 2020. – 180 с., фото.
2. Лесовой В. Н. Начало медицинского факультета Императорского Харьковского университета / В. Н. Лесовой, Ж. Н. Перцева // UNIVERSITATES. Наука и просвещение : научно-популярный журнал. – 2006. – № 1. – С. 34–42. – Режим доступу : <https://surl.li/guzknc>
3. Перцева Ж. Професор П.М. Шумлянський – перший викладач хірургії у Харківському університеті [Електронний ресурс] / Жанетта Перцева ; Харківський національний медичний університет. – Події: 2025. – Режим доступу: <https://surl.lt/nxzyoz>
4. Ціборовський О. Українські лікарі XVIII — поч. XIX ст. як організатори медичної освіти і науки, медичної справи та предтечі соціальної медицини в Російській імперії/ О. Ціборовський// Українознавство. — 2009. — № 2. — С.133— 142.
5. Український вчений зі світовим ім'ям. Шумлянський Олександр Михайлович : до 275-річчя від дня народження : віртуальний бюлетень [Електронний ресурс] : [презентація PowerPoint] / Т. Резутіна ; ред. С. Безноса ; Полтавський державний медичний університет, Бібліотека. – Полтава, 2023. – 22 слайди. – Серія віртуальних бюлетенів «Гідні визнання». Вип. 29. – Режим доступу : <https://surl.li/dywmsy>
6. Чернов Анатолій «Полтавороси» [Електронний ресурс] // Грінченко інформ. Суспільно-політичне студентське видання. – Режим доступу : <https://surl.lt/ldohoy>
7. Шумлянський Владислав Видатні українські вчені-лікарі: Олександр і Павло Шумлянські [Електронний ресурс] // Славетні родини. – Режим доступу : <https://surl.li/hvxorx>